

EDVARDAS GUDAVIČIUS APIE LDK BAJORIJOS DAUGUMOS IR PONŲ STATUSO SKIRTUMUS

Ši dauguma ne tiek daug ir galėjo pasinaudoti savo deklaruojamomis teisėmis, XV–XVI a. jai tik nubyrėdavo nuo ponų stalo tai, kas buvo suteikiama lyg ir visai bajorijai. Tačiau tokią „nubyrėjimo“ galimybę ji vis dėlto turėjo. Įstatymai numatė įtvirtinti jai tai, ko neįtvirtino didžiajai gyventojų daliai. O dalinė starto linija teikė ne pačias galimybes, o tik leido dėl jų varžytis. Du karinės monarchijos šimtmečiai varžybų greitį sulėtino. Varžtams atsileidus, feodalų viršūnės žemėvalda XV a. nepaprastai išaugo, o valstiečiams varžymosi galimybės buvo atimtos. Viename visuomenės poliuje susitelkė išimtinai didelės ponijos teisės, kitame - šią padėtį užtikrinantis teisių neišplėtojimas, t. y. baudžiava. Bajorų dauguma liko kažkur viduryje, gavusi teises, bet negavusi didžiosios galimybių dalies. [...]

Visas kitas teises pagrindė žemės valdymas. Žinoma, visa tai lėmė karo tarnyba. XV a. susiklostė feodas, materialiai pakankamai reikšminga valda, susieta vasaliniais, t.y. sutartiniais, ryšiais. Augant ponų žemėvaldai, natūraliai kilo kolizija tarp tikrojo poniškojo ir rudimentinio bajoriškojo feodo. Pastarąjį grėsi praryti ponų žemėvalda. Tokią tendenciją pastebėjo jau Vytautas ir rūpinosi ją paneigti, bet tai rodo, kad ji atsirado ir plito. Pagaliau Zigmanto II 1529 m. privilegija garantavo, kad ponų ir kunigaikščių valdžion bajorai nebus atiduodami. Tai galutinai įformino bajorų feodą ir buvo svarbus iškovojimas, rodantis, kad su bajorų interesais taip pat reikia skaitytis. Vadinasi, bajorai ėmė suvokti savo luomą ir jo teises, savo ir ponų interesų skirtumus.

Tai bendras rodiklis, bet reikia pasakyti, kiek ir koku lygiu bajorai tai jautė ir, žinoma, kokios buvo jų galimybės. Jau XVI a. I ketvirčio teismų knygoje apstu bajorų bylų su ponais, bet tai labiau buitinių skriaudų, o ne korporacinių interesų atgarsiai. [...] Iki pat 1564-1566 m. administracinės reformos suteikusios seimui aukščiausiąją jurisdikciją ir sukūrusios luominę bajorų teisių organizaciją, nematome nė vieno bajorų lyderio.

Edvardas Gudavičius, „Kas buvo XVI amžiaus bajorija?“, in: Edvardas Gudavičius, *Lietuvos europėjimo kelias: istorinės studijos*, Vilnius: Aidai, 2002, p. 170–173.